

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
JEAN MISCHO

25 päivänä lokakuuta 2001¹

I Johdanto

A Asian perustana olevat tosiseikat

1. Euroopan yhteisöjen komissio ryhtyi 6 päivänä helmikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 (perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus)² 14 artiklan nojalla 13. ja 14.10.1983 polypropeenin alalla tekemiensä tarkastusten perusteella tutkimaan polyvinyylidikloridia (jäljempänä PVC) koskevaa tapausta. Tämän johdosta se teki useita tarkastuksia asianomaisten yritysten tiloissa ja esitti näille yrityksille useita tietojensaantipyyntöjä.

2. Komissio aloitti 24.3.1988 asetuksen N:o 17 3 artiklan 1 kohdan nojalla menettelyn 14:ää PVC:n tuottajaa vastaan omasta aloitteestaan. Se osoitti 5.4.1988 kullekin näistä yrityksistä asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetyistä kuulemisista 25 päivänä heinäkuuta 1963

annetun komission asetuksen N:o 99/63/ETY³ 2 artiklan 1 kohdassa säädetyn väitetiedoksiannon. Kaikki ne yritykset, joille väitetiedoksianto oli osoitettu, esittivät huomautuksensa vuoden 1988 kesäkuussa. Niitä kaikkia kuultiin vuoden 1988 syyskuussa lukuun ottamatta Shell International Chemical Company Ltd:tä, joka ei ollut tätä pyytänyt.

3. Kilpailunrajoituksia ja määräävää markkina-asemaa käsittelevä neuvoa-antava komitea (jäljempänä neuvoa-antava komitea) antoi 1.12.1988 lausuntonsa alustavasta ehdotuksesta komission päätökseksi.

4. Menettelyn päätteeksi komissio teki 21.12.1988 päätöksen 89/190/ETY⁴ (IV/31.865, PVC) ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta (jäljempänä ensimmäinen PVC-päätös). Tässä päätöksessään komissio määräsi EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) rikkomisesta seuraamuksia seuraaville PVC:n tuottajille: Atochem SA,

1 — Alkuperäinen kieli: ranska.

2 — EYVL 1962, 13, s. 204.

3 — EYVL 1963, 127, s. 2268.

4 — EYVL 1989, L 74, s. 1.

BASF AG, DSM NV, Enichem SpA, Hoechst AG (jäljempänä Hoechst), Hüls AG, Imperial Chemical Industries plc (jäljempänä ICI), Limburgse Vinyl Maatschappij NV, Montedison SpA, Norsk Hydro AS, Société artésienne de vinyle SA, Shell International Chemical Company Ltd, Solvay et Cie (jäljempänä Solvay) ja Wacker-Chemie GmbH.

5. Kaikki nämä yritykset Solvayta lukuun ottamatta nostivat yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa tästä päätöksestä kanteen, jossa ne vaativat päätöksen kumoamista.

6. Asiassa Norsk Hydro vastaan komissio⁵ 19.6.1990 antamassaan määräyksessä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jätti Norsk Hydro AS:n nostaman kanteen tutkimatta.

7. Muut asiat yhdistettiin suullista käsitteilyä sekä tuomion antamista varten.

8. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi yhdistetyissä asioissa BASF ym. vastaan komissio⁶ 27.2.1992 antamassaan tuomiossa ensimmäisen PVC-päätöksen mitättömäksi.

5 — Asia T-106/89, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa.

6 — Yhdistetyt asiat T-79/89, T-84/89, T-85/89, T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 ja T-104/89 (Kok. 1992, s. II-315, Kok. Ep. XII, s. II-1).

9. Komission haettua muutosta tähän tuomioon yhteisöjen tuomioistuin kumosi asiassa komissio vastaan BASF ym.⁷ 15.6.1994 antamallaan tuomiolla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomion ja ensimmäisen PVC-päätöksen.

10. Tämän tuomion johdosta komissio teki 27.7.1994 uuden päätöksen, joka koski niitä tuottajia, joista ensimmäisessä PVC-päätöksessä oli kyse, Solvayta ja Norsk Hydro AS:ää lukuun ottamatta [EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 27 päivänä heinäkuuta 1994 tehty komission päätös 94/599/EY (IV/31.865 - PVC) (EYVL L 239, s. 14, jäljempänä toinen PVC-päätös)]. Tällä päätöksellä kyseiset yritykset määrättiin maksamaan samansuuruiset sakot kuin niiden maksettavaksi ensimmäisessä PVC-päätöksessä määrättyt sakot olivat.

11. Toisessa PVC-päätöksessä todetaan muun muassa seuraavaa:

”1 artikla

BASF AG, DSM NV, Elf Atochem SA, Enichem SpA, Hoechst AG, Hüls AG, Imperial Chemical Industries plc, Limburgse Vinyl Maatschappij NV, Montedi-

7 — Asia C-137/92 P (Kok. 1994, s. I-2555, Kok. Ep. XV, s. I-239).

son SpA, Société artésienne de vinyle SA, Shell International Chemical [Company] Ltd ja Wacker-Chemie GmbH ovat rikkoneet tässä päätöksessä mainittuina ajanjaksoina perustamissopimuksen 85 artiklan määräyksiä osallistuessaan (yhdessä Norsk Hydron — — ja Solvayn — —) kanssa sopimuksiin ja/tai yritysten yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joita on noudatettu arviolta ainakin noin vuoden 1980 elokuusta alkaen ja joiden nojalla tuottajat, jotka toimittavat PVC:tä yhteismarkkinoiden alueella, ovat osallistuneet säännöllisiin väliajoin pidettäviin kokouksiin vahvistukseen 'tavoitteellisia' hintoja ja 'tavoitteellisia' kiintiöitä, suunnitellakseen yhdenmukaistettuja aloitteita hintatason korottamiseksi ja valvoakseen näiden salaisten järjestelyjen toteutumista.

2 artikla

Edellä 1 artiklassa mainittujen yritysten, jotka vielä toimivat PVC-alalla, lukuun ottamatta Norsk Hydroa — — ja Solvayta — —, jotka jo on määrätty lopettamaan kilpailusääntöjen rikkominen, on välittömästi lopetettava edellä mainitut rikkomiset (jos ne eivät vielä ole lopettaneet niitä) ja pidättäydyttävä jatkossa PVC-alalla harjoittamassaan toiminnassa kaikista sellaisista sopimuksista ja yhdenmukaistetuista menettelytavoista, joiden tarkoitus voi olla samanlainen tai vastaava tai joilla voi olla samanlaisia tai vastaavia seurauksia, mukaan lukien kaikkien sellaisten tietojen vaihto, jotka yleensä ovat liikesalaisuuksia ja joiden vaihtamisella menettelyyn osallistuvat saisivat suoraan tai välillisesti tietoja muiden tuottajien tuotannosta, toimituksista, varastojen koosta, myyntihinnoista tai investointikustannuk-

sista tai -suunnitelmista tai tietoja, joiden nojalla ne voisivat panna täytäntöön hintoja tai markkinoiden jakamista yhteisössä koskevan nimenomaisen tai hiljaisen sopimuksen tai noudattaa hintoja tai markkinoiden jakamista yhteisössä koskevaa yhdenmukaistettua menettelytapaa. Kaikki yleisluontoisten tietojen vaihtamista koskevat järjestelmät, joihin tuottajat osallistuvat PVC-alalla, on toteutettava siten, etteivät ne koske sellaisia tietoja, joiden perusteella on mahdollista yksilöidä tiettyjen tuottajien käyttäytyminen; yritysten on erityisesti pidättäydyttävä vaihtamasta keskenään sellaisia lisätietoja, joilla on merkitystä kilpailun kannalta ja jotka eivät kuulu tällaisen järjestelmän piiriin.

3 artikla

Tässä päätöksessä tarkoitettujen yritysten maksettavaksi määrätään 1 artiklassa todetun rikkomisen vuoksi seuraavat sakot:

- i) BASF AG: 1 500 000 ecun suuruinen sakko;
- ii) DSM NV: 600 000 ecun suuruinen sakko;
- iii) Elf Atochem SA: 3 200 000 ecun suuruinen sakko;

iv) Enichem SpA: 2 500 000 ecun suuruinen sakko; xi) Shell International Chemical Company Ltd: 850 000 ecun suuruinen sakko;

v) Hoechst AG: 1 500 000 ecun suuruinen sakko; xii) Wacker-Chemie GmbH: 1 500 000 ecun suuruinen sakko.”

vi) Hüls AG: 2 200 000 ecun suuruinen sakko;

B Oikeudenkäynti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa

vii) Imperial Chemical Industries plc: 2 500 000 ecun suuruinen sakko; 12. Limburgse Vinyl Maatschappij NV, Elf Atochem SA (jäljempänä Elf Atochem), BASF AG, Shell International Chemical Company Ltd, DSM NV ja DSM Kunststoffen BV, Wacker-Chemie GmbH, Hoechst, Société artésienne de vinyle SA, Montedison SpA, ICI, Hüls AG ja Enichem SpA nostivat yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa kanteet 5.-14.10.1994 toimittamallaan kannekirjeillä.

viii) Limburgse Vinyl Maatschappij NV: 750 000 ecun suuruinen sakko;

ix) Montedison SpA: 1 750 000 ecun suuruinen sakko;

13. Jokainen kantaja vaati, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kumoaa kokonaan tai osittain toisen PVC-päätöksen ja että se toissijaisesti kumoaa sakon tai pienentää sen määrää. Montedison SpA vaati lisäksi, että komissio veloitetaan maksamaan vahingonkorvausta määrää, joka vastaa vakuuden asettamisesta

x) Société artésienne de vinyle SA: 400 000 ecun suuruinen sakko;

aiheutuneita kuluja ja kaikkia muita toisesta PVC-päätöksestä aiheutuneita kuluja.

— määräsi oikeudenkäyntikuluista.

C Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinten tuomio

D Oikeudenkäynti yhteisöjen tuomioistuimessa

14. Yhdistetyissä asioissa Limburgse Vinyl Maatschappij ym. vastaan komissio⁸ (jäljempänä valituksenalainen tuomio) 20.4.1999 antamassaan tuomiossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

15. Enichem SpA (jäljempänä Enichem) on EY:n tuomioistuimen perussäännön 49 artiklan nojalla hakenut muutosta tähän tuomioon yhteisöjen tuomioistuimeen 6.7.1999 toimittamallaan valituskirjelmällä.

— yhdisti asiat tuomion antamista varten

16. Enichem vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

— kumosi toisen PVC-päätöksen 1 artiklan siltä osin kuin siinä todetaan Société artésienne de vinyle SA:n olleen osallisena kilpailusääntöjen rikkomisessa, josta yrityksiä moitittiin, vuoden 1981 ensimmäisen vuosipuoliskon jälkeen

— kumooa valituksenalaisen tuomion niiltä osin, jotka Enichem kiistää, ja kumooa näin olleen toisen PVC-päätöksen

— alensi Elf Atochemin sakon 2 600 000 euroon, Société artésienne de vinyle SA:n sakon 135 000 euroon ja ICI:n sakon 1 550 000 euroon

— toissijaisesti kumooa valituksenalaisen tuomion niiltä osin, jotka ovat Enichemille vastaisia, ja näin olleen kumooa määrätyn sakon tai alentaa sen määrää

— hylkäsi kanteet muilta osin

— velvoittaa komission maksamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa aiheutuneet ja tämän valituksen käsittelystä aiheutuvat oikeudenkäyntikulut.

⁸ — Yhdistetyt asiat T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94, T-314/94, T-315/94, T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94 (Kok. 1999, s. II-931).

17. Komissio vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

— hylkää valituksen

— velvoittaa valittajan korvaamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa aiheutuneet ja tämän valituksen käsittelystä aiheutuvat oikeudenkäyntikulut.

II Analyysi

18. Enichem esittää muutoksenhakunsa tueksi 13 valitusperustetta, joita arvioidaan valituksessa esitetystä järjestyksessä.

A Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohdan rikkominen

19. Valittaja moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä tuomionsa 41 kohdassa totesi, että Enichem oli vastauskirjelmässään viitannut yleisesti niihin perusteisiin ja perusteluihin, jotka tietyt kantajat olivat yhdessä esittäneet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa 13.—14.6.1995 pidetyssä suullisessa käsittelyssä, ja siitä, että tämä katsoi, että

tällaisella yleisellä viittauksella joihinkin asiakirjoihin, vaikka ne olisikin liitetty vastauskirjelmään, ei voida korvata toiseikkojen, oikeudellisten perusteiden ja perustelujen esittämistä itse vastauskirjelmässä.

20. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki tästä sen päätelmän, että Enichemin vastauskirjelmä, siltä osin kuin siinä viitataan yhteisiin suullisiin lausumiin, ei täytä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaisia vaatimuksia eikä sitä siis voida ottaa huomioon.

21. Palautettakoon mieleen, että tämän määräyksen mukaan kanteessa on mainittava ”oikeudenkäynnin kohde ja yhteen veto kanteen oikeudellisista perusteista”.

22. Enichem väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin sovelsi tätä määräystä virheellisesti, koska

— yhteisissä suullisissa lausumissa esitetyt oikeudenkäyntimenettelyä koskeneet väitteet sisältyivät jo kannekirjelmään, ja niitä vain täsmennettiin vastauskirjelmässä

— istunnossa esitetyt perustelut kuuluivat oikeudenkäyntimenettelyyn, ja ne olivat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tiedossa, koska ne oli tälle esitetty

— väitteet, jotka asianosaiset, ja varsinkin Enichem, esittivät komission vastineessaan esittämiä perusteluja vastaan, sisältyivät jo näihin suullisiin lausumiin

— vastauskirjelmässä tehty viittaus yhteisiin lausumiin tarkoitti välttämättä sitä, että kantaja hyväksyi täysin niiden sisällön, eikä viittaus siis pakottanut ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta etsimään eikä selvittämään liitteistä kanteen tai vastauskirjelmän perusteita.

23. On todettava, että aihetta arvosteluun ei voi antaa se seikka, että asianosainen viittaa vastauskirjelmässään niissä yhteisissä suullisissa lausumissa esitettyihin perusteluihin, jotka esitettiin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen määräämässä näitä samoja tätä varten yhdistettyjä asioita koskeneessa suullisessa käsittelyssä.

24. Suullisessa käsittelyssä esitettyjen perustelujen oletetaan olevan tarkoin

ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tiedossa, eikä asianosaisten tarvitse toistaa niitä vastauskirjelmässään, sillä muutoin suullinen käsittely menettäisi kaiken merkityksensä.

25. Sitä seikkaa, että asianosainen liittää asianajajien suullisia lausumia varten laatimat muistiot vastauskirjelmäänsä, voidaan näin ollen pitää enintään tarpeettomana.

26. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ei ole pakko hakea tietoja näistä suullisista lausumista koskevista muistioista, jotka eivät välttämättä vastaa täysin sitä, mitä istunnossa sanottiin, vaan se voi tyytyä viittaamaan istunnossa esitettyihin perusteluihin.

27. Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tekisi oikeudellisen virheen, jos se kieltäytyisi ottamasta huomioon kirjelmää, sikäli kuin ne sisältävät yhteisissä suullisissa lausumissa esitettyjä perusteluita, vetoamalla pelkästään siihen seikkaan, että sen mukaan kyseisissä kirjelmissä nämä perustelut palautettiin mieleen ainoastaan pelkällä viittauksella kirjelmään liitettyihin suullisista lausumista koskeviin muistioihin.

28. EY:n tuomioistuimen perussäännön 51 artiklasta kuitenkin seuraa, että oi-

keudenkäyntivirheeseen voidaan vedota muutoksenhaun perusteena vain, jos virhe on ollut muutoksenhakijan edun vastainen.

B Oikeusvoiman rikkominen

29. Tämän osalta valittaja tyytyy selittämään, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemän päätelmän seurauksena sitä valittajan vastauskirjelmän osaa, joka koski menettelyvirheitä, ei otettu tuomion antamisessa huomioon tai että siitä poistettiin kaikki ne perustelut, joita oli yhteisissä suullisissa lausumissa käsitelty. Tämä väite on pelkkä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätökseen luonnostaan liittyvien seurausten yleiskuvaus, eikä sitä siis voida pitää riittävänä.

30. Valittaja ei nimittäin osoita tarkasti yhtäkään sellaista ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esittämäänsä vastaukseen sisältyvää perustelua, jota tämä ei olisi ottanut huomioon, eikä valittaja varsinkaan todista millään tavalla sitä, että jos jokin perustelu olisi otettu huomioon, se olisi voinut vaikuttaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemään päätökseen.

31. Valittaja ei siis osoita, toisin kuin EY:n tuomioistuimen perussäännön 51 artiklassa edellytetään, mitään sellaista erityistä vahinkoa, jota valittajan tarkoittama oikeudenkäyntivirhe olisi valittajan eduille aiheuttanut.

32. Edellä esitetystä seuraa, että tämä valitusperuste on hylättävä.

33. Enichem katsoo, toisin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin, että edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa komissio vastaan BASF ym. annetussa tuomiossa ratkaistiin PVC-asia lopullisesti ja että komissio ei siis voinut tehdä asiasta uutta päätöstä.

34. Enichem perustaa väitteensä ensinnäkin EY:n tuomioistuimen perussäännön 54 artiklaan, jonka nojalla yhteisöjen tuomioistuin voi palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ratkaistavaksi, jos yhteisöjen tuomioistuin ei halua ratkaista käsiteltävänä olevan asian yhtä tai useampaa osatekijää. Enichemin mukaan yhteisöjen tuomioistuin otti tässä asiassa kantaa ainoastaan olennaisten menettelymääräysten rikkomiseen, koska tämä rikkominen teki muiden kanneperusteiden tutkimisen tarpeettomaksi aiheuttaessaan ensimmäisen PVC-päätöksen kumoamisen.

35. Enichem tekee tästä sen päätelmän, että yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että tämän antaman tuomion johdosta PVC-asia saatiin päätökseen ja että ensimmäisen PVC-päätöksen kumoaminen ratkaisi tämän päätöksen kaikki osatekijät.

36. En ole tästä päätelmästä samaa mieltä.

37. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä nimittäin seuraa, että ne velvollisuudet, jotka syntyvät kumotun säädöksen antaneelle toimielimelle kumoamistuomion perusteella, on johdettava tuomiolauselmasta ja tämän välttämättömänä tukena olevista perusteluista.⁹

38. Käsiteltävänä olevan asian osalta yhteisöjen tuomioistuin katsoi ensimmäistä PVC-päätöstä koskevassa tuomiossaan, että riidanalainen päätös oli kumottava komission työjärjestyksen rikkomisen vuoksi, ja kyseisen tuomion 78 kohdassa se nimenomaisesti täsmensi, että näin ollen ei ollut tarpeen tarkastella muita kantajien esittämiä perusteita.

39. Tästä seuraa välttämättä, että yhteisöjen tuomioistuin ei tehnyt päätöstä muista perusteista ja että se siis jätti komissiolle mahdollisuuden täyttää EY:n perustamis-sopimuksen 176 artiklan (josta on tullut EY 233 artikla) mukaisen velvollisuutensa, jonka mukaan sen on toteutettava yhteisöjen tuomioistuimen tuomion täytäntönnäpönan edellyttämät toimet tekemällä uuden päätöksen työjärjestyksensä mukaisesti.

40. Toiseksi valittaja vetoaa turhaan ase-tuksen N:o 17 17 artiklaan, jonka nojalla yhteisöjen tuomioistuimella on täysi har-

kintavalta tutkiessaan kanteita niistä päätöksistä, joilla komissio määrää sakkoja.

41. Valittaja väittää tältä osin, että tämän säännöksen mukaan yhteisöjen tuomioistuin ratkaisee koko käsiteltävänä olevan asian. Juuri niin se valittajan mukaan tässä asiassa tekikin, mikä käy valittajan mukaan ilmi siitä, että yhteisöjen tuomioistuin luettelee tuomionsa 56 kohdassa ne menettelyä ja asiasisältöä koskevat perusteet, jotka olivat sen käsiteltävänä. Koska yhteisöjen tuomioistuin ei valittajan mukaan antanut mitään tietoja asian käsittelyn jatkamisesta, esimerkiksi palauttamalla asian ensimmäisen oikeusas-teen tuomioistuimen ratkaistavaksi, sen antama tuomio käsitti valittajan mukaan kaikki tuomioistuimessa käsitellyt osateki-jät.

42. Väite perustuu virheelliseen käsitykseen täyden harkintavallan käsitteestä. Käsite nimittäin tarkoittaa yhteisöjen tuomioistuimen oikeutta saattaa koko asia päätökseen esimerkiksi korvaamalla sakkojen määrää koskeva komission päätös omalla päätöksellään. Se ei sitä vastoin tarkoita sitä, että yhteisöjen tuomioistui-men olisi välttämättä katsottava ottaneen tuomiossaan kantaa myös niihin perustei-siin, joista se nimenomaisesti katsoi, ettei niiden käsittely ollut tarpeen päätöksen tekemiseksi oikeudenkäynnin kohteesta, nimittäin riidanalaisen toimen pätevyyy-destä.

43. Täyden harkintavallan käsite ilmaisee yhteisöjen tuomioistuimen toimivallan laa-juuden, muttei sitä, miten tämä on toimi-valtaansa konkreettisesti tapauksessa käyttänyt.

⁹ — Ks. esim. yhdistetyt asiat 97/86, 193/86, 99/86 ja 215/86, Asteris ym. ja Kreikka v. komissio, tuomio 26.4.1988 (Kok. 1988, s. 2181, 26 ja 27 kohta).

44. Edellä esitetystä seuraa, että tämä valitusperuste on hylättävä.

C Ensimmäisen PVC-päätöksen tekemistä edeltäneiden hallintotoimien pätemättömyys

45. Enichem moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä katsoi valituksenalaisen tuomion 193 kohdassa, että sillä, että yhteisöjen tuomioistuin oli kumonnut ensimmäisen PVC-päätöksen, ei ollut vaikutusta kyseisen päätöksen tekemistä edeltäneiden valmistelutoimien pätevyyteen.

46. Enichemin mukaan lopullisen päätöksen valmistelutoimet eivät ole itsenäisiä, vaan ne pysyvät sisällöllisesti ja rakenteellisesti yhteydessä siihen päätökseen, jolla hallintomenettely saatetaan loppuun. Näillä toimilla pyritään kyseiseen päätökseen. Se seikka, että päätöksen kumoamisen aiheuttanut virhe koski ainoastaan menettelyn loppuosaa, ei ole Enichemin mukaan ratkaiseva.

47. Itse asiassa lopullisen päätöksen laillisuuteen vaikuttava menettelyvirhe heijastuu Enichemin mukaan välttämättä hallintomenettelyn aikaisempiin toimiin.

48. On todettava, että kysymys kumotun lopullisen päätöksen valmistelutoimien kohtalosta riippuu niistä seurauksista, joita kumoamistuomiolla on katsottava olevan. Kuten olemme kuitenkin edellä nähneet, nämä seuraukset ilmenevät kumoamistuumion perusteluista.

49. Näistä perusteluista ilmenee kumotun säädöksen antaneen toimielimen velvollisuuksien laajuus ja siis erityisesti vastaus siihen, onko tämän toimielimen toteutettava valmistelutoimia uudelleen.

50. Edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa komissio vastaan BASF ym. annetusta tuomiosta, jolla ensimmäinen PVC-päätös kumottiin, ei käy mistään kohdin ilmi, että pätemättömyys ulottuisi tämän päätöksen valmistelutoimiin.

51. Siitä käy sen sijaan ilmi, että kumoaminen johtui pelkästään siitä, että komissio oli rikkonut niitä menettelysääntöjä, jotka koskevat yksinomaan päätöksen lopullisen tekemisen yksityiskohtia. Pätemättömyys ei siis voinut ulottua menettelyvirheen syntymistä edeltäneisiin hallinnollisiin vaiheisiin, joihin kyseisiä sääntöjä ei sovelleta.

52. Palautettakoon mieleen, että yhteisöjen tuomioistuin sitä paitsi täsmänsi tuomiossaan nimenomaisesti, ettei ollut tarpeen

tarkastella muita esitettyjä perusteita, mukaan luettuina ne, jotka koskivat valitelmelutoimien pätevyyttä.

53. Tilanne oli siis analoginen asiassa Espanja vastaan komissio annetun tuomion¹⁰ kanssa, jossa yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että kumotun toimen korvaamiseen tähtäävä menettely voidaan aloittaa uudelleen juuri siitä vaiheesta, jossa lainvastaisuuden todettiin tapahtuneen.

54. Ne tämän asian ja tuon ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mainitseman tuomion väliset erot, joihin valittaja vetoaa, ovat nimittäin mielestäni merkityksellisiä.

55. Siten se seikka, että tuossa tuomiossa oli kyseessä osittainen kumoaminen, ei aiheuta seurauksia, koska komissio joka tapauksessa päätti tuossakin asiassa antaa uuden säädöksen, joka korvasi edellisen.

56. Valittaja kuitenkin lisää, että komission oli edellä mainitussa asiassa Espanja vastaan komissio toteutettava perustamis-sopimuksen 176 artiklan nojalla ne toimet, joita kumoamistuomion täytäntöönpano edellytti, ottamalla yhteisöjen tuomioistuimen toteaman laittomuuden huomioon, kun taas tässä tapauksessa komissiolla ei valittajan mukaan ole velvollisuutta tehdä uutta päätöstä.

57. On kuitenkin tärkeää korostaa, että komission on kummassakin tapauksessa ryhdyttävä kumoamistuomion johdosta toimenpiteisiin. Tästä seuraa, että päättäessään uuden säädöksen antamismenettelystä ja sisällöstä sen oli kummassakin tapauksessa otettava kumoamistuomio huomioon. Se seikka, että komission oli toisessa tapauksessa pakko antaa tällainen säädös, kun toisessa tapauksessa taas sillä oli mahdollisuus jättää se antamatta, on tältä osin merkityksellinen.

58. Kummassakin tapauksessa on nimittäin kyse kumoamisen vaikutuksesta uuden säädöksen antamisen yksityiskohtiin ja säädöksen sisältöön eikä itse säädöksen antamisen periaatteesta.

59. Edellä esitetystä seuraa, että tämä valitusperuste on hylättävä.

D Yhteisön oikeuden virheellinen tulkinta ja soveltaminen puolustautumisoikeuksien osalta tehtäessä uudelleen kilpailusääntöjen rikkomista koskeva kumottu päätös

¹⁰ — Asia C-415/96, tuomio 12.11.1998 (Kok. 1998, s. I-6993, 32 kohta).

60. Enichem moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä katsoi

valituksenalaisen tuomion 246—258, 260—268 ja 270 kohdassa, että kyseessä olleiden yritysten uusi kuuleminen, mukaan lukien kuuleminen uuden päätöksen tarkoituksenmukaisuudesta, ei ollut tarpeen, koska toinen PVC-päätös ei sisältänyt ensimmäiseen PVC-päätökseen nähden uusia väitteitä.

61. Enichem väittää myös, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen menetteli väärin katsoessaan, että kilpailunrajoituksia ja määräävää markkina-asemaa käsittelevän neuvon-antavan komitean (jäljempänä neuvon-antava komitea) kokoontumiseen ei ollut aihetta, koska yritysten kuuleminen ei ollut tarpeen. Siten se Enichemin mukaan esti tätä komiteaa suorittamasta tehtävänsä eli valvomasta ja ohjaamasta komission toimivallan käyttöä.

62. Enichem lisää lopuksi, että kuulemismenettelyistä vastaavan neuvon-antajan osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen menetteli väärin katsoessaan, että vuonna 1988 toteutettu yritysten kuuleminen oli riittävä ja että ETY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 ja 66 artiklan soveltamismenettelyissä suoritettavien kuulemisien kulusta 24 päivänä marraskuuta 1990 tehty komission päätös¹¹ ei ollut tuolloin sovellettavissa.

63. Tuollaisen ajallisen arviointiperusteen huomioon ottaminen merkitsi Enichemin

mukaan puolustautumisoikeuksien nimenomaista ja tarkoituksellista rajoittamista, varsinkin kun toinen PVC-päätös tehtiin vuonna 1994, jolloin edellä mainittu komission 24.11.1990 tekemä päätös oli ollut jo kauan voimassa.

64. Ensinnäkin on pakko palauttaa mieleen, että edellä jo osoitettiin, että lopullisen päätöksen valmistelutoimet, mukaan lukien yritysten kuuleminen, kuulemismenettelyistä vastaavan neuvon-antajan osallistuminen tapauksen käsitteilyyn ja neuvon-antavan komitean kokoontuminen, jotka oli toteutettu ennen ensimmäisen PVC-päätöksen tekemistä, pysyivät pätevinä.

65. Tästä seuraa, että yrityksiä kuultiin sovellettavien asetusten mukaisesti, koska niillä oli tilaisuus lausua kantansa niitä vastaan esitetyistä väitteistä.

66. Palautettakoon tässä yhteydessä mieleen, että asetuksen N:o 17/19 artiklan 1 kohdassa säädetään, että komission on varattava ennen päätöksensä tekemistä yrityksille ”tilaisuus esittää huomautuksensa komission niitä vastaan esittämistä väitteistä”.

67. Asetuksen N:o 99/63 4 artiklassa täsmennetään tältä osin, että komissio voi ottaa päätöksessään huomioon ainoastaan sellaiset väitteet, joiden osalta yrityksille on varattu tilaisuus esittää huomautuksensa.

11 — 20. kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus, s. 350.

68. Sellaista ei ole kuitenkaan väitetty, että ensimmäinen PVC-päätös olisi sisältänyt väitteitä, joista yrityksiä ei olisi kuultu, tai että toinen PVC-päätös olisi sisältänyt ensimmäiseen PVC-päätökseen nähden lisäväitteitä. Tästä seuraa, että käsiteltävänä olevassa asiassa ei asetusten mukaan tarvinnut kuulla yrityksiä uudelleen.

69. Enichemin väite, jonka mukaan yritykset voisivat kuulemistilaisuudessa esittää huomautuksensa paitsi väitteistä myös asian muista näkökohdista, ei muuta mitenkään tuota päätelmää. Vaikka asia nimittäin olisikin niin, siitä ei seuraisi komissiolle velvollisuutta kuulla yrityksiä näistä muista näkökohdista, koska, kuten olemme nähneet, sovellettavat asetukset koskevat oikeutta tulla kuulluksi väitteistä, mikä on puolustautumisoikeuksien suoje-lun yhteydessä täysin ymmärrettävää, koska yritysten on voitava puolustautua nimenomaan niitä syytöksiä vastaan, joita niitä kohtaan esitetään.

70. Komission mahdollisuudesta ryhtyä kontradiktoriseen kirjalliseen näkemysten-vaihtoon on korostettava, että koska komissiolla ei tässä asiassa ollut velvollisuutta kuulla asianosaisia uudelleen, täl-laisen kuulemisen mahdollisella muodolla ei ole merkitystä.

71. Edellä esitetystä seuraa, ettei asian-osaisia tarvinnut kuulla uudelleen, mikä

tarkoittaa sitä, ettei tarvinnut kuulla myöskään kuulemismenettelyistä vastaavaa neuvonantajaa, jonka tehtävä luonnostaan liittyy tilaisuuden järjestämiseen.

72. Neuvoa-antavan komitean kuulemisen osalta on totta, että asetuksen N:o 17 10 artiklan 5 kohdasta seuraa, että neuvoa-antava komitea ottaa kantaa alustavaan päätösluonnokseen. Valittaja ei kuitenkaan väitä, että toisen PVC-päätöksen teksti poikkeaisi olennaisesti komitean käsiteltävänä olleesta tekstistä, koska valittaja tyytyy viittaamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamukseen, jonka tämä tuomionsa 252 kohdassa teki ja jonka mukaan uusi päätös tehtiin sellaisissa tosiasiallisissa ja oikeudellisissa olosuhteissa, jotka poikkesivat sinä ajan-kohtana vallinneista olosuhteista, jona alkuperäinen päätös tehtiin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kuitenkin täsmensi samassa virkkeessä, että tuo seikka ei merkinnyt, että päätös olisi sisältänyt uusia väitteitä.

73. Koska tuollaisia olennaisia muutoksia ei ollut, neuvoa-antavaa komiteaa ei mielestäni tarvinnut asetuksen mukaan kuulla uudelleen tekstistä, joka oli pääsisällöltään täysin samanlainen kuin teksti, josta komitea jo oli lausunut kantansa.

74. Edellä esitetystä seuraa, että tämä valitusperuste on aiheeton.

E *Ensimmäisen PVC-päätöksen kumoamista seuranneen toisen PVC-päätöksen tekemistä koskevien perustelujen puuttuminen*

75. Enichem moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä hylkäsi valituksenalaisen tuomion 386 ja 387 kohdassa Enichemin esittämän kanneperusteen, jonka mukaan EY:n perustamissopimuksen 190 artiklaa (josta on tullut EY 253 artikla) olisi rikottu, koska komissio ei Enichemin mukaan ilmoittanut tässä määräyksessä tarkoitetulla tavalla niitä syitä, jotka olivat saaneet sen toistamaan väitteensä ja määräämään sakot 15 vuotta niiden tekojen jälkeen, joista Enichemiä moitittiin, ja kuusi vuotta ensimmäisen PVC-päätöksen jälkeen.

76. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tulkitsi Enichemin mukaan komission perusteluvollisuutta täysin suppeasti myöntäessään, että toisen PVC-päätöksen ensimmäinen perustelukappale, jossa viitataan ainoastaan perustamissopimukseen, merkitsi nimenomaista viittausta komissiolle annettuun tehtävään ja täytti näin ollen velvollisuuden, jonka mukaan toimielimen on perusteltava, miksi sen intressissä on rikkomisen toteaminen ja seuraamuksen määrääminen kyseessä oleville yrityksille. Kun kuitenkin otetaan huomioon se, mitä valittaja kutsuu komission harkintavallan korjaustehtäväksi ja mikä liittyy perusteluvollisuuteen, perusteluvollisuutta on valittajan mukaan tulkittava laajasti sen välttämiseksi, että komission päätökset välttyisivät laillisuusvalvonnalta.

77. Niin on valittajan mukaan asia varsinkin käsiteltävänä olevassa asiassa, koska

komissio käytti valittajan mukaan toimivaltaansa ennennäkemättömällä ja tavallisesta käytännöstään poikkeavalla tavalla tehdessään uuden päätöksen sen jälkeen kun yhteisöjen tuomioistuin oli kumonnut edellisen päätöksen.

78. On kuitenkin korostettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin perustellusti palautti mieleen, että komissiolla on harkintavaltaa niiden oikeuksien käytön osalta, jotka sille on perustamissopimuksessa annettu kilpailuoikeuden alalla, ja että se teki tästä perustellusti sen päätelmän, ettei komission tarvinnut selittää enempää niitä syitä, joiden johdosta se oli uuden päätöksen tehnyt.

79. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan nimittäin säädöksen antajalla olevan perusteluvollisuuden laajuus riippuu kyseessä olevan säädöksen luonteesta. Erityisesti on sanottava, että jos päätös säädöksen antamisesta kuuluu säädöksen antajan harkintavaltaan, tämän osalta ei voida vaatia mitään erityisiä perusteluja.¹²

80. Tässä yhteydessä on tietenkin tärkeää erottaa itse säädöksen antamista koskeva perusteluvollisuus, joka on valittajan esittämän valitusperusteen kohteena, päätöksen sisältöä koskevasta perusteluvollisuudesta, jota valittaja ei väitä tässä asiassa rikotun ja joka tarkoittaa sitä, että päätöksessä on täsmennettävä riittävän

12 — Asia 247/87, Star Fruit v. komissio, tuomio 14.2.1989 (Kok. 1989, s. 291).

tarkasti sen rikkomisen luonne, josta päätöksen adressaattia moititaan, ne syyt, joiden perusteella komissio katsoo tällaisen rikkomisen tapahtuneen, ja ne velvoitteet, joita komissio aikoo päätöksen adressaattille asettaa.

81. Edellä esitetystä seuraa, että tämä valitusperuste on hylättävä.

F Oikeudellinen virhe niissä päätelmissä, jotka oli tehtävä siitä toteamuksesta, että komission syytösten perustana olleet kaksi asiakirjaa eivät vastanneet toisiaan

82. Enichem toteaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien katsoi valituksenalaisen tuomion 670 kohdassa, että kahden suunnitteluasiakirjan, nimeltään "checklist" ja "response to proposals", sanamuodon perusteella ei voitu olettaa, kuten komissio oli tehnyt, että jälkimmäinen suunnitteluasiakirja olisi ollut muiden tuottajien vastaus ICI:n tekemiin ehdotuksiin, jotka olivat sisältyneet ensimmäiseen suunnitteluasiakirjaan.

83. Enichem moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä kuitenkin katsoi valituksenalaisen tuomion 671 kohdassa, ettei tuolla seikalla ollut vaikutusta komission esittämän näytön kannalta, koska komissio oli esittänyt useita asiakirjoja, jotka näyttivät toteen toisessa PVC-päätöksessä kuvailtujen menettelytapojen olemassaolon, ja koska

kyseisissä suunnitteluasiakirjoissa todettiin selvästi sellaisen yhteistoimintamenettelyä koskevan hankkeen olemassaolo, jota ICI oli ollut mukana luomassa.

84. Enichem moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta lisäksi siitä, että tämä myönsi, että suunnitteluasiakirjat olivat olleet se perusta, jonka nojalla oli käyty tuottajien välisiä neuvotteluja ja keskusteluja, ja että ne olivat johtaneet suunniteltujen lainvastaisten toimenpiteiden tosiasialliseen toteuttamiseen, ja että komissio oli näin ollen perustellusti päätellyt, että suunnitteluasiakirjoja voitiin pitää sen yhteistoimintamenettelyn alkuperänä, joka oli toteutunut niiden laatimista seuranneina viikkoina.

85. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin muutti siten valittajan mukaan olenaisesti syytösten sisältöä. Sen täten toteama rikkominen on valittajan mukaan vakavuudeltaan selvästi komission väittämää rikkomista vähäisempi, koska yhteistoimintamenettelyyn ei ollut annettu nimenomaista suostumusta, ja myös kestoltaan lyhyempi, koska asiakirjojen päivämäärä ei voi enää osoittaa ajankohtaa, jolloin rikkomiseen osallistuminen alkoi. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei kuitenkaan valittajan mukaan tehnyt tästä mitään päätelmiä.

86. Edellä esitetystä seuraa, että valittaja moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta lähinnä siitä, että tämä komission tavoin katsoi, että suunnitteluasiakirjoja voitiin pitää yhteistoimintamenettelyn alkuperänä, vaikka se katsoikin, toisin kuin

komissio, ettei niiden sanamuodosta seurannut, että toinen suunnitteluasiakirja olisi tuottajien vastaus toisen suunnitteluasiakirjan sisältämiin ehdotuksiin.

87. Tällaisten asiakirjojen todistusarvon selvittäminen kuuluu kiistatta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehtäväksi kuuluvaan tosiseikkojen arviointiin. Tämä arviointi ei kuitenkaan vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kuulu valitusta käsittelevän yhteisöjen tuomioistuimen harjoittamaan valvontaan, paitsi jos ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on vääristänyt tosiseikkoja.¹³

88. On siis tutkittava, onko käsiteltävänä olevassa asiassa kyseessä tällainen tilanne. Valituksenalaisesta tuomiosta käy ilmi, että niin ei ole asia.

89. Toisin kuin valittaja väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei nimittäin vahvistanut, että kaksi asiakirjaa eivät vastaa toisiaan. Se ei tosin katsonut todistetun, että yksi asiakirja oli vastaus toiseen, mutta se piti kahden suunnitteluasiakirjan välisen yhteyden olemassaoloa kiistattona.

90. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin nimittäin lausui valituksenalaisen tuomion 668 kohdassa seuraavaa:

”Väitettä, jonka mukaan kaksi suunnitteluasiakirjaa ei liittyisi toisiinsa, ei voida hyväksyä. Tältä osin on todettava ensin näkin, että nämä asiakirjat on löydetty ICI:n toimitiloista ja että ne olivat kiinnitettyinä toinen toiseensa. Lisäksi on korostettava, että valvontalistassa oli luetelo tietyistä aiheista, jotka yleisesti ottaen koskivat myynnin volyymin valvontamekanismia ja hintasäännöstelyä. Näitä aiheita tarkastellaan tarkemmin ehdotuksiin annetussa vastauksessa. Lisäksi kummassakin asiakirjassa on joitakin yksityiskohtaisempia kohtia. Näissä kohdissa käsitellään viittausta kolmen kuukauden vakautusjaksoon, mahdollisuutta korottaa hintaa vuoden 1980 viimeisen neljänneksen aikana, tarvetta löytää järjestely uuden tuotantokapasiteetin huomioon ottamiseksi ja vielä mahdollisuutta siihen, että markkinaosuudet vaihtelevat ennalta vahvistettuihin markkinaosuuksiin nähden, minkä osalta on sama viittaus 5 %:n toleranssiin ja tätä varten tehtyihin varauksiin. Näin ollen ei voida hyväksyä sitä, että nämä kaksi asiakirjaa eivät liittyisi toisiinsa.”

91. Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin korosti, että asiakirjat paljastivat selvästi yhteistoimintamenettelyä koskevan hankkeen olemassaolon ja että komissio oli esittänyt useita asiakirjoja, jotka näyttivät toteen päätöksessä kuvailtujen menettelytapojen olemassaolon. Se totesi lopuksi,

¹³ — Ks. esim. asia C-53/92 P, Hilti v. komissio, tuomio 2.3.1994 (Kok. 1994, s. I-667).

että näiden menettelytapojen ja noissa asiakirjoissa kuvailtujen menettelytapojen välillä oli suora korrelaatio.

92. Näin ollen mielestäni ei voida katsoa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien olisi vääristellyt tosiseikkoja katsoessaan, että suunnitteluasiakirjat olivat olleet perusta, jonka nojalla oli käyty tuottajien välisiä neuvotteluja ja keskusteluja ja jotka olivat johtaneet suunniteltujen lainvastaisten toimenpiteiden tosiasialliseen toteuttamiseen.

93. Koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki täten saman päätelmän kuin komissiokin, ei ole mahdollista väittää, kuten valittaja tekee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin muutti olennaisesti syytöksiä siltä osin kuin ne koskivat rikkomisen vakavuutta ja sen kestoa, jotka sen olisi pitänyt ottaa huomioon.

94. Sitä paitsi on korostettava, että komission päätöksen tekstistä ei käy ilmi, että komissio olisi rikkomisen vakavuuden ja keston selvittämiseksi perustanut näkemyksensä siihen oletukseen, että asiakirja "response to proposals" merkitsi muiden tuottajien nimenomaista suostumista yhteistoimintamenettelyn aloittamista koskevaan ehdotukseen.

95. Päinvastoin, komissio ei erota mitenkään toisistaan niitä yrityksiä, jotka olisivat

myötävaikuttaneet yhteistoimintamenettelyn luomiseen suostumalla siihen nimenomaisesti, ja niitä yrityksiä, jotka olisivat vain liittyneet muiden käyttöön ottamaan yhteistoimintamenettelyyn.¹⁴

96. Rikkomisen keston arvioinnin osalta komissio pitää tosin ICI:n ehdotusten ajankohtaa merkityksellisenä viittaamatta kuitenkaan niihin annettuihin vastauksiin. Komissio ottaa sitä paitsi ja ennen kaikkea huomioon myös uuden kokousjärjestelmän käyttöönottamisen ajankohdan.

97. Edellä esitetystä seuraa, että tämä valitusperuste on hylättävä.

G Kollektiivista vastuuta koskeva väite

98. Enichem moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä katsoi valituksenalaisen tuomion 768—780 kohdassa Enichemin olevan kollektiivisessa vastuussa jättäen siten välittämättä vastuun henkilökohtaisuuden yleisperiaatteesta.

99. Enichem palauttaa tämän osalta mieleen, että koska ensimmäisen oikeusasteen

14 — Ks. toisen PVC-päätöksen 53 kohta.

tuomioistuimien Enichemin mukaan itsekin myönsi, että suunnitteluasiakirjat eivät osoittaneet yhteisen tahdon muodostumishetkeä vaan olivat pikemminkin ICI:n hanke, niitä ei voitu pitää sellaisena seikkana, jolla voitaisiin todistaa Enichemin tienneen yhteisestä hankkeesta.

100. Enichemin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei voinut myöskään pätevästi katsoa, että Enichem oli välttämättä kuullut tuolloisesta yhteisestä hankkeesta kokousten yhteydessä. Enichem nimittäin väittää, ettei sen säännöllisestä osallistumisesta kokouksiin ole olemassa mitään todisteita. Sen mukaan ei ole osoitettu, mihin tiettyihin kokouksiin se olisi osallistunut, ja sitä paitsi sen mukaan on myönnetty, ettei se osallistunut kaikkiin kokouksiin.

101. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei siis Enichemin mukaan voinut pätevästi lukea tämän syyksi kaikkia rikkomisia sen oletuksen perusteella, että tämä olisi tiennyt kaikista yhteistoimintajärjestelyn ilmenemismuodoista.

102. Sikäli kuin on katsottava, että tällä valitusperusteella, joka olisi edellä esitetyssä asiassa Hilti vastaan komissio annettun tuomion perusteella jätettävä tutkimatta, koska tutkittavaksi ottamisen edellytykset selvästi puuttuvat, ei ainoastaan kyseenalaisteta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemää arviointia todisteista, jotka koskevat Enichemin osallistumista yhteistoimintajärjestelyn mukaisiin kokouksiin, valitusperusteesta on tehtävä seuraavia huomautuksia.

103. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin lainaa niissä tuomionsa kohdissa, joita valittaja arvostelee, useita toisen PVC-päätöksen kohtia, joista käy selvästi ilmi, että komission mielestä yritys on vastuussa osallistumisestaan paitsi yhteistoimintajärjestelyn tiettyyn ilmenemismuotoon myös kokonaisvaltaisesti tarkasteltuun yhteistoimintajärjestelyyn. Toisin sanoen henkilökohtainen vastuu sisältää komission mukaan myös osallistumisen yhteistoimintajärjestelyyn siten, että ollaan läsnä yhteistoimintajärjestelyn toteuttamisen suunnittelua koskevilla kokouksissa, ilman että välttämättä osoitetaan, että näihin kokouksiin osallistunut yritys oli myös konkreettisesti mukana jokaisessa täytäntöönpanotoimenpiteessä.

104. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin lainasi tuomionsa 768 kohdassa toisen PVC-päätöksen 25 kohdan toista alakohtaa, jossa komissio toteaa seuraavaa: — — mitä tulee asian selvittämiseen käytännössä, komissio katsoo, että paitsi että on tarpeen näyttää yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo toteen vakuuttavalla näytöllä, on myös tarpeen näyttää toteen, että jokainen järjestelyyn osalliseksi väitetty on liittynyt yhteiseen järjestelmään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että olisi välttämättä oltava asiakirjoja, joista ilmenisi, että jokainen osallistuja olisi ollut osallisena jokaisessa rikkomisen ilmenemismuodossa.”

105. Tuomionsa seuraavassa kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin lainasi toisen PVC-päätöksen 31 kohdan loppua, jossa todetaan, että ”tässä tapauksessa olennaista on se, että tuottajat ovat liittyneet yhteen huomattavan pitkäksi

ajanjaksoksi tavoitellakseen yhteistä lainvastaista päämäärää ja jokaisen osallistujan on kannettava vastuu paitsi välittömästi omasta osuudestaan, mutta myös jaettu vastuu koko yhteistoimintajärjestelyn toiminnasta”.

106. Komission väite, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyi, tarkoittaa siis sitä, että yritys on vastuussa jo pelkästä osallistumisestaan yhteistoimintajärjestelyn mukaisiin kokouksiin sen vastuun lisäksi, joka aiheutuu osallistumisesta yhteistoimintajärjestelyn tiettyyn ilmeneismuotoon.

107. Tämän väitteen voidaan katsoa heijastavan perustamissopimuksen 85 artiklaa, jonka mukaan osallistuminen sellaiseen sopimukseen, jonka *tarkoituksena* on rajoittaa kilpailua, merkitsee kilpailusääntöjen rikkomista, ilman että on tarpeen osoittaa, että sopimuksen seurauksena kilpailu on rajoittunut.

108. Onko katsottava, kuten valittaja väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vahvisti täten kollektiivisen vastuun olemassaolon?

109. En ole sitä mieltä.

110. Edellä oleva tarkastelu nimittäin osoittaa, että yrityskohtainen vastuu ei rajoitu yrityksen osallistumiseen yhteistoimintajärjestelyn tiettyihin ilmenemismuotoihin, vaan se sisältää myös yrityksen myötävaikutuksen siihen, mitä voitaisiin kutsua yhteistoimintajärjestelyn yleiseksi hoitamiseksi.

111. Tässä väitteessä ei ole mitään kuohtavaa, eikä sen voida katsoa tarkoittavan minkäänlaisen kollektiivisen vastuun tunnustamista. Päinvastoin, ei ole mitenkään epänormaalia katsoa, että esimerkiksi sellaisen yrityksen vastuu, joka olisi osallistunut ainoastaan hyvin lyhyen aikaa yhteistoimintajärjestelyn hoitoa koskeviin kokouksiin, ei ole sama kuin näihin kokouksiin säännöllisesti osallistuneen yrityksen vastuu, vaikka komissio onnistuisikin todistamaan näiden kahden yrityksen osalta ainoastaan samanlaisen osallistumisen yhteistoimintajärjestelyn tiettyihin ilmenemismuotoihin.

112. Henkilökohtainen vastuu voi siis aivan hyvin seurata sekä osallistumisesta yhteistoimintajärjestelyn tiettyihin ilmenemismuotoihin että yleisemmästä myötävaikutuksesta yhteistoimintajärjestelyn toteuttamiseen — mitä komissio kutsuu vastuuksi koko yhteistoimintajärjestelyn toiminnasta — ilman, että se tämän johdosta muuttuisi kollektiiviseksi vastuuksi.

113. Enichem vetoaa kuitenkin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen oikeuskäytäntöön,¹⁵ jonka mukaan Enichemin

15 — Asia T-6/89, Enichem Anic v. komissio, tuomio 17.12.1991 (Rok. 1991, s. II-1623, Kok. Ep. XI, s. II-1).

mielestä on mahdollista sulkea pois yrityksen vastuu tietyistä tosiseikoista, sen vuoksi, ettei ole olemassa todisteita yrityksen osallistumisesta kokouksiin, joissa käsiteltiin tiettyjä erityisaloitteita.

114. On kuitenkin pakko korostaa, että mahdollisuus sulkea pois tiettyjä tosiseikkoja koskeva vastuu ei tarkoita mitenkään sitä, ettei olemassa olisi vastuuta myötävaikutuksesta kokonaisvaltaisesti tarkasteltuun prosessiin, eli vastuuta osallistumisesta sellaisiin kokouksiin, joiden kilpailua rajoittava tarkoitus, nimittäin yhteistoimintajärjestelyn toteuttaminen, on kiistanon.

115. Edellä 112 kohdassa kuvailtu henkilökohtainen vastuu edellyttää tietysti näyttöä kyseessä olevan yksittäisen yrityksen osallistumisesta niin kyseisiin kokouksiin kuin yhteistoimintajärjestelyn tiettyihin ilmenemismuotoihinkin ja määrätyn seuraamuksen suhteuttamista toteen näytetyn toiminnan laajuuteen.

116. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien hyväksyi tämän vaatimuksen, koska se korosti yleisesti valituksenalaisen tuomion 774 ja 777 kohdassa, että komissio arveli todistaneensa jokaisen tuottajan osallistumisen kokouksiin, joiden aiheena oli muun muassa vahvistaa hinnat yhdessä, ja koska se erityisesti tarkisti jokaisen kantajan osalta tämän osallistumisen todenperäisyyden. Siten se teki valituksen-

alaisen tuomion 931—941 kohdassa sen päätelmän, että Enichemin syyksi luettu yrityskohtainen osallistuminen joko yhteistoimintajärjestelyä koskeviin kokouksiin tai sen tiettyihin ilmenemismuotoihin oli näytetty toteen, ilman että voitaisiin vedota tosiseikkojen vääristämiseen.

117. Näin ollen on korostettava, että valituksen yhteydessä ei voida kyseenalaistaa tätä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemää arviointia todisteista, jotka koskevat valittajan osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen.

118. Edellä esitetystä seuraa, että tämä valitusperuste on hylättävä.

H Asiakirja-aineistoon tutustumista koskevan oikeuden osittainen epääminen

119. Enichem moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä katsoi, että sääntöjenvastaisuus, jonka komissio teki asiakirja-aineistoon tutustumista koskevan yritysten oikeuden yhteydessä, ei voi sinänsä johtaa toisen PVC-päätöksen kumoamiseen, ja että puolustautumis-oikeuksia rikotaan ainoastaan, mikäli sääntöjenvastaisuus on tosiasiassa vaikuttanut asianosaisten puolustautumismahdollisuuksiin.

120. Enichem kiistää menetelmän, jota ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin käytti selvittääkseen niiden asiakirjojen

asiaankuuluvuuden, joista komissio ei ollut antanut kantajille tietoja, ja moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta erityisesti siitä, että tämä jätti huomiotta suuren osan näistä asiakirjoista niitä edes tutkimatta sillä perusteella, että ne oli päivätty joko ennen tarkastelujaksoa tai sen jälkeen.

121. Valittaja sitä paitsi katsoo, että se seikka, ettei komissio antanut tiedoksi kaikkia asiakirja-aineistoon kuuluvia asiakirjoja — tämä ei siis koske luottamuksellisia tai sisäisiä asiakirjoja — merkitsee sinänsä puolustautumisoikeuksien rikkomista.

122. Valittaja väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tässä asiassa käyttämä menetelmä kääntää todistustaan pakottamalla yritykset jälkikäteen osoittamaan, että jotkin asiakirjat olisivat voineet olla niille hyödyksi, ja antaa komissiolle mahdollisuuden evätä oikeuden tutustua hallintomenettelyn asiakirja-aineistoon ilman käytännön seurauksia.

123. Valittaja näin ollen väittää, että pelkästään sen toteamisen, että asiakirja-aineistoon, paitsi luottamuksellisiin asiakirjoihin ja komission sisäisiin tiedotteisiin, tutustumista koskeva oikeus oli evätty osittain, on johdettava komission päätöksen kumoamiseen.

124. Tämä väite ei saa mitään tukea oikeuskäytännöstä.¹⁶ Päinvastoin, tästä oi-

keuskäytännöstä seuraa, että asiakirjan salaaminen voi johtaa komission päätöksen kumoamiseen ainoastaan, mikäli se on voinut haitata valittajan puolustautumista. Sitä vastoin yrityksen puolustautumiselle hyödyttömän asiakirjan salaamisella ei ole tämän oikeuskäytännön perusteella vaikutusta päätöksen pätevyYTEEN.

125. Tämän osalta on tärkeää korostaa, että asiakirja-aineistoon tutustumista koskeva oikeus ei ole itsetarkoitus, vaan sen tavoitteena on antaa yrityksille mahdollisuus käyttää tehokkaasti puolustautumisoikeuksiaan. Tästä loogisesti seuraa, että kun asiakirja-aineistoon tutustumista koskevaan oikeuteen kohdistunut sääntöjenvastaisuus ei ole vaikuttanut kyseisten oikeuksien käyttöön, se ei voi aiheuttaa riidanalaisen päätöksen kumoamista.

126. Edellä esitetystä seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin menetteli aivan oikein katsoessaan olemassa olevan oikeuskäytäntönsä perusteella, että riidanalainen päätös olisi kumottava ainoastaan, mikäli asiakirjojen salaaminen oli voinut haitata valittajan puolustautumismahdollisuuksia.

127. Se toimi näin ollen täysin loogisesti tarkistaessaan, täyttyikö tämä edellytys tässä tapauksessa. On vaikea nähdä, miten muutenkaan se olisi voinut oikeus-

¹⁶ — Asia C-51/92 P, Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 8.7.1999 (Kok. 1999, s. I-4235).

käytäntöään soveltaa, paitsi tekemällä edellytyksestä täysin merkityksettömän. Valittaja menettelee siis väärin moittiesaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä ryhtyi tuollaiseen tarkasteluun.

nimittäin olisikin perusteltu, valittajan olisi vielä osoitettava ne nimenomaiset asiakirjat, joiden osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin muka menetteli väärin katsoessaan, ettei niiden salaaminen voinut vaarantaa puolustautumisoikeuksia.

128. Enichem sitä paitsi katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki tuon tarkastelun yhteydessä analysointivirheen.

129. On pakko todeta, että se, voiko jokin asiakirja hyödyttää valittajan puolustautumista, on tosiasiakysymys, joka ei voi sellaisenaan olla valitusta käsittelevän yhteisöjen tuomioistuimen tarkasteltavana.

130. Valittaja kuitenkin väittää, että itse tarkastelumenetelmä, jota ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin käytti, oli virheellinen sikäli kuin tämä jätti valittajan mukaan järjestelmällisesti huomiotta ne asiakirjat, jotka oli päivätty ennen tarkastelujaksoa tai sen jälkeen. Valittajan mukaan on kuitenkin täysin mahdollista, että tuollaiset asiakirjat sisältävät tarkastelujaksoa koskevia seikkoja ja että ne siis voivat olla hyödyllisiä valittajan puolustautumisen kannalta.

131. On pakko todeta, ettei väite ole ratkaiseva eikä ole edes tarpeen käsitellä sen tutkittavaksi ottamista. Vaikka väite

132. Valittaja ei nimittäin voi tyytyä väittämään teoreettisesti, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on käyttänyt väärää arviointiperustetta. Lisäksi olisi osoitettava, että virheen seurauksena sellainen asiakirja, joka ei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mielestä voinut päivämääränsä takia hyödyttää valittajan puolustautumista, sisälsi päinvastoin seikkoja, joihin valittaja olisi voinut vedota.

133. Näin on asia, varsinkin kun valittajan väite, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jätti huomiotta asiakirjoja pelkästään näiden päivämäärän takia, on suoraan ristiriidassa sen toteamuksen kanssa, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki valituksenalaisen tuomion 1040 kohdassa, jossa todetaan seuraavaa:” — — tarkastelussa on jätettävä huomiotta myös ne asiakirjat ja asiakirjojen otteet, joihin kantajat vetoavat, koska ne koskevat yhteistoimintajärjestelyn luomista edeltävää ajanjaksoa tai sen päivämäärän jälkeistä ajanjaksoa, jona rikkominen loppui ja jonka komissio otti huomioon sakon suuruutta määrittäessään. Tätä varten rikkomisen ajanjakson kannalta ei ole merkitystä asiakirjan päivämäärällä vaan sen kohdan asiaankuuluvuudella, johon kantajat vetoavat.”

134. Enichem ei kuitenkaan erittele yhtäkään asiakirjaa, joka olisi sisältänyt tämän puolustautumiselle hyödyllisiä seikkoja ja jonka osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien olisi siinä menetellyt väärin katsoessaan, ettei salaaminen ollut johtanut puolustautumisoikeuksien rikkomiseen.

135. Tästä seuraa, ettei valittaja näytä toteen, että asiakirja-aineistoon tutustumista koskevan oikeuden yhteydessä tehty sääntöjenvastaisuus on mitenkään vaikuttanut tämän puolustautumismahdollisuuksiin.

136. Tämä valitusperuste on siis hylättävä.

I Valitusperuste, joka koskee sitä, että valittajan katsottiin virheellisesti konsernin holding-yhtiönä olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, minkä takia tämän yhtiön liikevaihto otettiin huomioon määrittäessä sakon suuruutta

137. Enichem moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä hyväksyi valituksenalaisen tuomion 978—992 kohdassa, että toinen PVC-päätös oli osoitettu Enichemille, kilpailusääntöjen rikkomisesta vastuussa olevaksi katsotulle ENI-konsernin holding-yhtiölle, Enichem Anic -nimisen yhtiön asemesta, joka on yksi tähän konserniin kuuluvista PVC:n tuotantoyhtiöistä. Enichem väittää, että päätöksen adressaattina olevan yhtiön valinnalla pyrittiin ottamaan huomioon

holding-yhtiön liikevaihto, joka oli paljon suurempi kuin tuotantoyhtiön liikevaihto. Enichem vaatii valinnan ja näin ollen toisen PVC-päätöksen kumoamista.

138. Enichem arvostelee erityisesti valituksenalaisen tuomion 986 kohtaa, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa seuraavaa:

”Tässä tapauksessa on kuitenkin todettava, että komissio on, kuten sillä on oikeus tehdä (ks. erityisesti em. asia Boehringer v. komissio, tuomion 55 kohta ja yhdistetyt asiat 96/82—102/82, 104/82, 105/82, 108/82 ja 110/82, IAZ ym. v. komissio, tuomio 8.11.1983, Kok. 1983, s. 3369, 51—53 kohta), etukäteen määrittänyt sakon kokonaismäärän, joka on tämän jälkeen jaettu yritysten kesken kunkin keskimääräisen markkinaosuuden perusteella ja kutakin yritystä koskevien mahdollisten lieventävien tai raskauttavien seikkojen perusteella. Näin ollen holding-yhtiön liikevaihtoa ei ole otettu huomioon kantajalle määrätyn yrityskohtaisen sakon suuruutta määrittäessä, ellei asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan, jossa säädetään sen sakon enimmäismäärästä, jonka komissio voi määrätä, soveltamisesta ole muuta johtunut — — ”.

139. On tärkeää korostaa, ettei Enichem ota tämän valitusperusteen yhteydessä esille kysymystä siitä, oliko komission käyttämä laskentatapa oikeudellisesti virheellinen, vaikka tämä kysymys olisi kiistatta sellainen oikeudellinen valitusperuste, jota yhteisöjen tuomioistuin voisi käsitellä.

Enichem nimittäin kiistää ainoastaan sen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamuksen, jonka mukaan komissio ei ottanut sakon suuruutta määrittäessään huomioon kyseessä olleiden yritysten liikevaihtoa.

140. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamus tavasta, jolla komissio laski sakon suuruuden, kuuluu kuitenkin tosiseikkojen arviointiin, jota valitusta käsittelevä yhteisöjen tuomioistuin ei voi tarkastella, paitsi jos ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on vääristänyt tosiseikkoja.

141. On pakko todeta, ettei valittajalla ole esittää minkäänlaista näyttöä tällaisesta vääristämisestä. Valittaja vain itsepintaisesti toistaa, miten paljon se epäilee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemän toteamuksen todenperäisyyttä.

142. Toteamukseen ei vaikuta mitenkään valittajan tekemä viittaus siihen, että liikevaihdon oli välttämättä oltava merkityksellinen, koska komissio ei asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan nojalla saanut määrätä sakkoa, joka on suurempi kuin 10 prosenttia kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneen yrityksen liikevaihdosta.

143. Se seikka, että liikevaihto otettiin huomioon tämän säännöksen noudattamiseksi, ei kuitenkaan todista, toisin kuin valittaja väittää, että liikevaihto olisi ollut merkityksellinen muutoin kuin vahvistettaessa enimmäismäärää, jonka ei väitetä ylittyneen. Valittaja ei sitä paitsi kiistä komission väitettä, jonka mukaan sakko ei yltänyt 10 prosenttiin tuotantoyhtiön eikä varsinkaan holding-yhtiön liikevaihdosta.

144. Virheellinen on myös se valittajan väite, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin itsekin totesi, että yrityksen liikevaihto oli yksi komission huomioon ottamista seikoista sakon kokonaismäärän määrittämiseksi ennen sen jakamista niiden yritysten kesken, joille oli määrätty seuraamus kilpailusääntöjen rikkomisesta. Valituksenalaisen tuomion 1174 kohta ja sitä seuraavat kohdat osoittavat nimittäin ainoastaan sen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan komissio otti huomioon ”kilpailusääntöjen rikkomisessa mukana olleiden yritysten kokonaisuuden”.¹⁷

145. Asiayhteydestä kuitenkin seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin viittasi toisen PVC-päätöksen 51—53 kohtaan, jossa komissio mainitsee ottaneensa huomioon muun muassa sen arviointiperusteen, että kyseessä olleet yritykset ”edustavat lähes koko” PVC-markkinoita. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei siis viitannut yritysten liikevaihtoon, mikä ei voi olla yllättävää, koska sen tarkoittamat toisen PVC-päätöksen osapuoletkaan eivät niin tee.

¹⁷ — 1175 kohdan loppu.

146. Edellä esitetystä seuraa, että koska komissio ei käyttänyt sakon suuruuden määrittämisessä kyseessä olleiden yritysten liikevaihtoa, toisin kuin valittaja väittää, on ilmiselvästi merkityksetön kysymys siitä, olisiko tätä tarkoitusta varten pitänyt katsoa tuotantoyhtiön olleen holding-yhtiön sijasta vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta.

147. Tämä valitusperuste on siis hylättävä.

J Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan rikkominen

148. Enichem väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki valituksenalaisen tuomion 1146—1148 kohdassa virheen analysoidessaan komission päätöstä edeltäneen tilikauden liikevaihdon, johon asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa viitataan, ja sakon määrän välistä suhdetta.

149. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki valittajan mukaan väärin hylätessään valittajan väitteen, jonka mukaan komissio määräsi toisessa PVC-päätöksessä sakon, joka oli absoluuttiselta arvoltaan täysin samansuuruinen kuin ensimmäisessä PVC-päätöksessä vahvistettu sakko, ottamatta huomioon sitä seikkaa, että toisessa PVC-päätöksessä huomioon otetun liikevaihdon ja siinä vahvistetun sakon määrän välinen suhde poikkesi näin ollen

valittajan mukaan välttämättä ensimmäisessä PVC-päätöksessä huomioon otetun liikevaihdon ja siinä vahvistetun sakon välisestä suhteesta.

150. Olen samaa mieltä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemästä analyysistä, jonka mukaan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaiset vaatimukset täyttyvät, koska komission määräämän sakon suuruus ei ylitä 10:tä prosenttia kyseessä olevan yrityksen päätöstä edeltäneen tilikauden liikevaihdosta.

151. Tämä nimittäin selviää jo tuon säännöksen sanamuodosta.

152. Enichemin tämän osalta esittämä seikka, jonka mukaan liikevaihdon ja sakon välinen suhde oli noissa kahdessa päätöksessä välttämättä erilainen, on näin ollen tuon säännöksen kannalta merkityksetön, koska 10 prosentin enimmäismäärä ei käsiteltävänä olevassa asiassa ylittynyt.

153. Säännöksen tarkoituksena on ainoastaan määrittää sen sakon enimmäismäärä, jonka komissio voi yritykselle määrätä. Sillä ei sitä vastoin pyritä määrittämään tarkemmin sitä suhdetta, jonka olisi vallittava sakon suuruuden ja sakkojen maksamiseen velvoitetun yrityksen liikevaihdon välillä.

154. Valittaja mainitsee tämän osalta, että on välttämätöntä varmistaa, ettei seuraamus ole liian ankara eikä myöskään riittämätön. On kiistatonta, että tässä asiassa on sovellettava suhteellisuusperiaatetta. Sen noudattamisen varmistamiseksi on kuitenkin otettava huomioon muita arviointiperusteita kuin liikevaihto, mikä ilmenee myös käsiteltävänä olevasta tapauksesta, jossa komissio otti huomioon koko joukon arviointiperusteita, kuten kyseessä olleen käyttäytymisen vakavuuden, tuotteen merkityksen tai yritysten markkinaosuuden.

155. Sakon asianmukainen määrä ei siis riipu pelkästä aritmeettisesta suhteesta edellisen tilikauden liikevaihtoon, vaan se on tekijäkokonaisuuden tulos.

156. Edellä esitetystä seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin menetteli perustellusti katsoessaan, ettei asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa ollut rikottu.

K Sakon laskentaperusteita koskevien perustelujen puutteellisuus

157. Enichem väittää, että valituksenalaisen tuomion 1172—1184 kohta, jossa

ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki kanneperusteen, joka koski komission sakon laskemiseen käyttämiä perusteita koskevien perustelujen puutteellisuutta, on ristiriidassa tuomion 986 ja 1191 kohdan kanssa ja että nuo kohdat ovat vastoin komission perusteluvollisuutta koskevaa uusinta oikeuskäytäntöä.

158. Enichem toteaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin analysoi, hylkäkseen esitetyn kanneperusteen, toisen PVC-päätöksen 51—54 kohtaa ja teki sen päätelmän, että noissa kohdissa oli riittävät ja merkitykselliset tiedot huomioon otetuista arviointiperusteista, joiden joukossa oli päätöksen 53 kohdassa mainittu ”kunakin yrityksen merkitys PVC-markkinoilla”.

159. Tuottajan merkitys voidaan kuitenkin valittajan mukaan päätellä niin tuottajan markkinaosuudesta kuin sen liikevaihdostakin. Tämä ilmaisu on siis valittajan mukaan epäselvä.

160. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen näkemykset ovat valittajan mukaan keskenään ristiriitaiset, kun se on väittänyt sekä markkinaosuuksia koskevan arviointiperusteen olleen ratkaisevan että perustelujen olleen riittäviä, koska näissä perusteissa parhaimmillaankin vain viitataan epäselvästi markkinaosuuksiin.

161. Enichem lisää, että komissiolla olisi oltava velvollisuus osoittaa laskelmansa

itse päätöksen tekstissä, jotta voitaisiin välttää se, että yritykset ja yhteisöjen tuomioistuimet joutuvat arvaamaan mainittujen yleisten arviointiperusteiden vastavuuden lukuina, ja jotta asianosaiset voisivat tehdä huomautuksia ja yhteisöjen tuomioistuimet harjoittaa laillisuusvalvontaa.

162. Valittajan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki siis väärin tyytyessään ilmoittamaan valituksenalaisen tuomion 1180 kohdassa, että on ”toivotavaa”, että yritykset voisivat saada yksityiskohtaisen tiedon maksettavakseen määrätyn sakon laskentatavasta, ilman että niiden olisi tätä varten nostettava tuomioistuimessa kanne päätöksestä.

163. Väite on perusteeton.

164. On nimittäin pakko palauttaa mieleen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin itse asiassa totesi valituksenalaisen tuomion 1183 kohdassa, että valittaja jo tunsikin maksettavakseen määrätyn sakon yksityiskohtaisen laskentatavan sikäli kuin se oli ensimmäistä PVC-päätöstä vastaan nostettujen kanteiden yhteydessä saanut tämän osalta täsmennyksiä sen taulukon avulla, jonka komissio oli laatinut ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen pyydettyä tältä laskutapaa koskevia selityksiä ja joka liitettiin toista PVC-päätöstä vastaan nostetun kanteen yhteydessä esitetyn kannekirjelmän liitteeksi. Valittaja viittaa tähän taulukkoon sitä paitsi itsekin.

165. Ne edellytykset, jotka päätöksen perustelujen on täytettävä, riippuvat kuitenkin oikeuskäytännön¹⁸ mukaan asiayhteydestä, joka tässä asiassa sisältää valittajan ensimmäisestä PVC-menettelystä saamat tiedot.

166. Koska näiden kahden päätöksen samanlaisuutta tältä osin ei ole kiistetty, ei voida kiistää sitä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmää, jonka mukaan toisen PVC-päätöksen perustelut olivat näin ollen riittävät.

167. Erityisesti sen kysymyksen osalta, onko perustelut sisällytettävä itse päätöksen tekstiin myöhemmin toimitettavan taulukon sijasta, yhteisöjen tuomioistuin on katsonut¹⁹ käsiteltävänä olevan asian kaltaisessa yhteydessä, että komission perusteluvollisuus täyttyy, kun se ilmoittaa päätöksessään ne arviointiperusteet, joiden avulla se on arvioinut kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja kestön. Päätös olisi perustelujen puuttumisen takia virheellinen vain, jos tällaisia arviointiperusteita ei ilmoitettaisi.

168. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi kuitenkin tässä tapauksessa²⁰ valittajan väittämättä vastaan, että komis-

18 — Ks. esim. asia C-278/95 P, Siemens v. komissio, tuomio 15.5.1997 (Kok. 1997, s. I-2507, 17 kohta).

19 — Asia C-279/98 P, Cascades v. komissio, tuomio 16.11.2000 (Kok. 2000, s. I-9693, 43 kohta).

20 — Valituksenalaisen tuomion 1175—1178 kohta.

sio oli esittänyt riidanalaisen päätöksen 52 kohdassa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta koskeneet perustelunsa ja että se oli tutkinut saman päätöksen 54 kohdassa tämän rikkomisen keston.

räiseksi markkinaosuudekseen alle 4 prosenttia ensimmäisenä ajanjaksona, 12,8 prosenttia vuonna 1983 ja 12,3 prosenttia vuonna 1984.

169. Myös tästä syystä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin menetteli siis perustellusti hylätessään kanneperusteen, joka koski toisen PVC-päätöksen perustelujen puutteellisuutta, ja näin on siitä huolimatta, miten komission päätöksen 53 kohtaa on tulkittava.

170. Näin ollen tämä valitusperuste on hylättävä.

L. Yhteisön oikeuden virheellinen tulkinta ja soveltaminen sekä näytön riittämätön arviointi valittajalle määrätyn sakon ja valittajan markkinaosuuden välisen suhteen osalta

171. Enichem korostaa väittäneensä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimesa, että komissio oli sakon suuruutta määrittäessään katsonut virheellisesti valittajan markkinaosuuden olleen keskimäärin 6 prosenttia vuosina 1980—1982 ja 15 prosenttia vuosina 1983—1984. Enichem korostaa, että se itse oli kaikissa menettelyn vaiheissa katsonut keskimää-

172. Valittaja moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä katsoi valituksenalaisen tuomion 615 ja 616 kohdassa, että valittajan esittämät tiedot eivät olleet luotettavia ja että ne joka tapauksessa olivat harhaanjohtavia, koska valittaja ei ollut täsmentänyt sitä, minkä perusteella se oli vuoden 1984 markkinaosuutensa laskenut, ja koska se oli ”pienentänyt” tätä osuutta esittäessään sellaisia myyntiään koskevia lukuja, jotka eivät liittyneet eurooppalaisten tuottajien toteuttamaan myyntiin vaan eurooppalaista kulutusta koskeviin lukuihin, jotka väistämättä ovat korkeampia, koska niihin sisältyvät tuodut määrät.

173. Enichemin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen väitteet ovat paikkansapitämättömiä ja osoittavat sen, ettei Enichemin esittämiä seikkoja otettu huomioon. Enichem nimenomaan korostaa, että vaikka sen myyntiä koskevat luvut olisivatkin liittyneet eurooppalaisten tuottajien toteuttamaan myyntiin, sen esittämien ja komission huomioon ottamien lukujen välillä olisi edelleen merkittävä ero.

174. Enichem moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta lisäksi siitä, että tämä ilmoitti valituksenalaisen tuomion 1201—1204 kohdassa, että komissio oli katsonut valittajan väitteiden vastaisesti Enichemin markkinaosuuden olleen vuosina 1980—1984 alle 10 prosenttia eikä 15 prosenttia.

175. Valittaja korostaa tämän osalta, että 10 prosentin keskiarvo, jonka valittaja on koko ajan kiistänyt, perustuu niihin komission huomioon ottamiin lukuihin, joiden mukaan valittajan markkinaosuus oli 6 prosenttia vuosina 1980—1982 ja 15 prosenttia vuosina 1983—1984. Valittaja väittää keskimääräisen markkinaosuutensa olleen noina neljänä vuotena 7,2 tai 7,7 prosenttia eurooppalaisten tuottajien toteuttamasta myynnistä, joten tämä markkinaosuus oli huomattavasti pienempi kuin se 9,6 prosentin osuus, jonka komissio katsoi valittajalla olleen. Enichem katsoo, että sille määrätyn sakon olisi tuon markkinaosuuden perusteella pitänyt olla alle 2 000 000 ecua eikä 2 500 000 ecua, jotka se veloitettiin maksamaan.

176. Mitä näistä väitteistä on ajateltava?

177. Ensi näkemältä valittaja näyttää esittävän pelkkää tosiseikkaa koskevan valitusperusteen, koska se saattaa yhteisöjen tuomioistuimen arvioitavaksi lukuja, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jo on tutkinut.

178. Se seikka, että valitusperusteen väitetään koskevan näytön riittämätöntä tutkimista, ei muuta tämän osalta mitään. Nyt esillä olevassa tapauksessa ei nimittäin voida puhua näytön riittämättömästä tutkimisesta, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin paitsi esitti kysymyksiä tästä asiasta myös käsitteli asiaa laajalti tuomiossaan.

179. Tosiasiassa on pakko todeta, että ainoa puute, josta valittaja varsinaisesti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta moittii, on se, ettei tämä tehnyt valittajan kanssa samaa päätelmää valittajan itsensä ja komission toimittamien lukujen arvioinnista. Valittaja on eri mieltä siitä tuloksesta, johon ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päätyi valittajan toimittamat tiedot tutkittuaan, ja valittaja vaatii yhteisöjen tuomioistuinta tutkimaan nämä tiedot uudelleen.

180. Tässä olisi siten kyseessä tyyppillinen esimerkki tosiseikkaa koskevasta valitusperusteesta, jota yhteisöjen tuomioistuin ei voi tutkia valituksen yhteydessä.

181. Näin ollen valitusperusteen tutkittavaksi ottamisen edellytykset puuttuisivat selvästi, paitsi jos ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen väitettäisiin väärinä tosiseikkoja.

182. Valittaja kuitenkin vetoaa tällaiseen vääristämiseen ainoastaan kyseenalaistaakseen valituksenalaisen tuomion 1204 kohtaan sisältyvän väitteen, jonka mukaan valittaja ei ollut riitauttanut sitä, että sen keskimääräisen markkinaosuuden katsottiin olleen 10 prosenttia.

183. On todettava, että valittaja kyseenalaistaa väitteen turhaan, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei sanonut, että lukua ei ollut riitautettu, vaan katsoi, ettei valittaja ollut riitauttanut sitä *vakavasti* otettavilla perusteilla.

184. Valittajan väitettä ei näin ollen voida erottaa valittajan pääväitteestä, nimittäin siitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi valittajan toimittamat tiedot. On näin ollen tutkittava, tarkoittiko tämä hylkäys tosiseikkojen vääristämistä.

185. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin perusti näkemyksensä siihen, ettei valittaja ollut ilmoittanut lukujensa perustaa, jolloin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei katsonut voivansa pitää noita lukuja riittävän luotettavina.

186. Valittajan näkemyksen perustana olevien kannekirjelmän liitteiden perusteella on kuitenkin pakko todeta, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemää arviointia voida riitauttaa. Kyseessä olevat asiakirjat nimittäin joko sisältävät pelkkiä lukuja ilman mitään selityksiä tai sisältävät eräässä tapauksessa sellaisia valittajan toimittamia selityksiä, joissa pyritään korostamaan kyseisten lukujen laatimisen perustana käytettyjen tietojen epävarmuutta.

187. Valittaja arvostelee myös sitä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamusta, jonka mukaan se, että Enichemin toimittamat myyntiluvut liittyivät eurooppalaista kulutusta koskeviin lukuihin eivätkä eurooppalaisten tuottajien

toteuttamaan myyntiin, pienensi huomattavasti sitä markkinaosuutta, johon Enichem vetosi.

188. Valittaja ei kuitenkaan kiistä tätä pienennystä, mutta väittää, ettei sillä ollut mitään aikomusta tietojen salailuun. Tuotteen markkinoita ei valittajan mukaan voida määrittellä komission syytösten kohteena olevien tuottajien myynnin perusteella vaan maantieteellisillä viitemarkkinoilla toteutuneen kokonaisymyynnin perusteella. Sitä paitsi Enichem väittää, ettei se tunne perustaa, jota muut yritykset ovat käyttäneet markkinaosuuksensa laskemiseen.

189. Tämän osalta on joka tapauksessa todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehtävänä oli verrata valittajan ja komission toimittamia lukuja toisiinsa. Ensimmäisen asteen tuomioistuin toimi siten loogisesti korostaessaan laskutapojen erilaisuutta ja tämän väistämätöntä ja kiistatonta vaikutusta laskennan lopputulokseen.

190. Edellä esitetystä seuraa, että valittaja ei osoita, missä mielessä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi vääristänyt käsiteltävänä olevan asian tosiseikkoja. Valittajan esittämä valitusperuste on siis hylättävä.

M Suhteellisuusperiaatteen rikkominen sakon määrän vahvistamisen yhteydessä

191. Enichem palauttaa mieleen, että toisessa PVC-päätöksessä määrätty sakko on sama kuin ensimmäisessä PVC-päätöksessä määrätty sakko. Sakon reaaliarvo kummankin päätöksen tekopäivänä on Enichemin mukaan kuitenkin hyvin erilainen ja johtaa epäoikeudenmukaiseen rangaistukseen. Enichemin mukaan nimittäin 2 500 000 ecun suuruinen sakko vastaa vuoden 1988 vaihtokurssin mukaan 3 842 000 000 Italian liiraa (ITL), kun se vuoden 1994 vaihtokurssilla laskettuna taas on 4 835 000 000 ITL. Tosiasiallisesti tämä merkitsee Enichemin mukaan sitä, että sakko on suurentunut 20 prosenttia, vaikka sen määrittämisen perustana olleet tekijät, erityisesti kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus ja kesto, ovat Enichemin mukaan pysyneet täysin samoina.

192. Enichem kiistää ne syyt, joiden perusteella ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi tämän väitteen valituksenalaisen tuomion 1215—1224 kohdassa.

193. Se toteaa, että komission ”oikeus”, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vahvisti, ilmoittaa sakon määrä ecuissa on mahdollisuus, jota komission on käytettävä peruseriaatteiden, mukaan lukien suhteellisuusperiaatteen, mukaisesti.

194. Enichem väittää, että tämän periaatteen noudattamiseksi komissio olisi erittäin helposti voinut käyttää sellaista menetelmää, jonka avulla olisi ollut mahdollista säilyttää alun perin määrätyn sakon arvo.

195. Enichem moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta lisäksi siitä, että se katsoi, että vaihtokurssien muuttumisen riski oli väistämätön ja että valittajan olisi pitänyt suojautua tältä riskiltä niin kauan kuin asia oli vireillä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja sitten yhteisöjen tuomioistuimessa.

196. Se väittää tältä osin, että vaihtokurssien heilahtelu on kaupankäynnille ominainen epävarmuustekijä, mutta se ei kuulu oikeuden soveltamiseen. Täysin ulkoiset tekijät eivät Enichemin mukaan voi muuttaa sakon määrän ja kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden välistä kiinteää suhdetta.

197. Enichemin mukaan on sitä paitsi virheellistä väittää, että Enichemin olisi pitänyt suojautua vaihtokurssin muuttumisen riskiltä niin kauan kuin asia oli yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltävänä. Tuona aikana nimittäin ei Enichemin mukaan ollut olemassa mitään sakonmaksuvelvol-

lisuutta, koska ensimmäinen PVC-päätös oli julistettu mitättömäksi.

etuja että haittoja ja johon yritysten, joiden myynti kertyy osaksi vientimarkkinoilta, täytyy tavanmukaisesti varautua lii- ketoiminnassaan ja jonka esiintyminen ei sinänsä tee lainmukaisesti — — määrätyn sakan suuruutta epäasianmukaiseksi”.

198. Tämän osalta on kuitenkin korostet- tava, että koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomiosta oli valitettu, valittaja ei voinut käyttäytyä ikään kuin tämä mitättömyyden julistus olisi ollut lopullinen.

199. Enichem lisää lopuksi, että komission olisi pitänyt ottaa vastuu siitä, että se aiheutti ensimmäisen PVC-päätöksen mitättömyyden, eikä Enichemin olisi pitä- nyt joutua maksamaan toisten tekemästä virheestä aiheutuneita ylimääräisiä kustan- nuksia.

202. Yhteisöjen tuomioistuin lisäsi, että ”asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan nojalla päätöksen tekemistä edeltävän tili- kauden liikevaihdon perusteella mää- räytyvän sakan enimmäismäärä on joka tapauksessa yläraja rahan arvon vaihtelusta mahdollisesti aiheutuville haitoille”.

200. Yhteisöjen tuomioistuimella on jo ollut tilaisuus käsitellä valittajan esittämää ongelmaa. Se käsitteli nimittäin samankal- taisia väitteitä asiassa Sarrió vastaan komissio²¹ ja asiassa Enso Española vas- taan komissio²² annetuissa tuomioissa.

203. Palautettakoon mieleen, ettei käsitel- tävänä olevassa asiassa ole väitetty, että yläraja olisi ylittynyt.

201. Yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että rahan arvon vaihtelussa on kyse ”epävar- muustekijästä, joka saattaa tuottaa sekä

204. Edellä esitetystä seuraa, että tämä valitusperuste on hylättävä. Näin ollen valitus on hylättävä kokonaisuudessaan.

21 — Asia C-291/98 P, tuomio 16.11.2000 (Kok. 2000, s. I-9991, 89 kohta).

22 — Asia C-282/98 P, tuomio 16.11.2000 (Kok. 2000, s. I-9817, 59 kohta).

Ratkaisuehdotus

205. Edellä esitetyistä syistä ehdotan, että yhteisöjen tuomioistuin

— hylkää valituksen

— velvoittaa valittajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.